

Prof. dr hab. Roman Kisiel, prof. zw.
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej

Olsztyn, 12.06.2017 r.

RECENZJA

pracy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Marii Bartnik pt.
Zróżnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego
a rozwój woj. warmińsko-mazurskiego

1. Podstawa opracowania recenzji

Recenzję opracowano na podstawie pisma Dziekana Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego w Sopocie dr hab. Moniki Bąk, profesora nadzwyczajnego z dnia 24 kwietnia 2017 r., dotyczącego powierzenia mi funkcji recenzenta rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Katarzynę Marię Bartnik.

2. Ocena podjętej problematyki badawczej, celu oraz hipotez

Przedłożona do oceny rozprawa mgr Katarzyny Marii Bartnik, przygotowana pod kierunkiem Pani dr hab. Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel, prof. UG, podejmuje bardzo ważny i aktualny temat kapitału ludzkiego oraz społecznego i jego wpływu na procesy rozwoju. Tematyka ta jest stosunkowo nowa i niezbyt szeroko analizowana w dotychczasowej polemice naukowej w Polsce. Poziom kapitału ludzkiego oraz społecznego wydaje się tymczasem mieć fundamentalne znaczenie dla oceny perspektyw zmian sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski, a szczególnie dla możliwości zagwarantowania trwałego, wysokiego tempa wzrostu gospodarczego w regionach słabiej rozwiniętych, do których niewątpliwie

należy wybrane przez Doktorantkę do pogłębionej analizy – woj. warmińsko-mazurskie. Wybór tematu badania, a w szczególności jego ukierunkowanie na regionalne warunki rozwoju w kontekście kapitału ludzkiego oraz społecznego oceniam pozytywnie. Podjęta przez Autorkę problematyka badawcza posiada istotne znaczenie nie tylko poznawcze, ale także praktyczne z punktu widzenia współczesnej polityki rozwoju regionalnego, czego dowodzą końcowe wnioski zawarte w dysertacji.

Doktorantka we wstępie przygotowywanej rozprawy wskazała, iż głównym celem prowadzonych przez nią badań jest „zbadanie stanu zasobów kapitału ludzkiego i społecznego w powiatach woj. warmińsko-mazurskiego, dokonanie podziału na grupy powiatów ze względu na poziom zasobów kapitału ludzkiego i kapitału społecznego; a następnie skonfrontowanie rezultatów tego podziału z obserwowanym zróżnicowaniem geograficznym odnoszącym się do PKB *per capita*”. Cel pracy jest jednoznaczny, poprawnie sformułowany i ściśle związany z przyjętym tematem rozprawy doktorskiej. Nie budzi wątpliwości przyjęta konstrukcja celu, gdzie dla jego konkretyzacji postawiono 5 pytań badawczych. Weryfikowane hipotezy badawcze pozostają w zgodzie z tematyką rozprawy oraz celem prowadzonych badań.

Metody badawcze przyjęte w pracy są poprawne i dostosowane zarówno do celu, jak i postawionych przez Autorkę hipotez. Przyporządkowane zostały one poszczególnym częściom pracy, zarówno w warstwie teoretycznej, jak i empirycznej. Właściwy dobór metod właściwych dla tego rodzaju prac badawczych oraz sposób prezentacji wyników badań potwierdzają, że Doktorantka nie tylko je zna, ale w sposób poprawny się nimi posługuje.

3. Ocena struktury pracy

Recenzowana praca doktorska składa się z czterech podstawowych rozdziałów oraz Wstępu i Zakończenia. Praca wraz z załącznikami liczy 201 stron. Dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, zaś trzeci i czwarty są rozdziałami prezentującymi wyniki badań empirycznych. Praca ma zrównoważoną strukturę; 40% tekstu obejmują rozdziały teoretyczne, zaś 60% rozdziały empiryczne. Wstęp, oprócz tradycyjnych elementów opisujących cel, hipotezy badawcze oraz przyjęte metody, zawiera również pewnego rodzaju syntezę bazy teoretycznej, na której Autorka oparła swoje rozważania. Zakończenie jest podsumowaniem wyników badań. Warto podkreślić, że zawiera ono także cenne rekomendacje dla polityki regionalnej

Przyjęty przez Autorkę układ pracy, choć początkowo wydaje się zbyt rozległy i nad wyraz szczegółowy, w zasadzie jest przejrzysty i odpowiada przyjętym założeniom badawczym. Całość rozprawy została poprzedzona wstępem stanowiącym bardzo dobre wprowadzenie do pracy i uzasadnienie podejmowanej problematyki. Doktorantka w sposób klarowny przedstawiła przyjęty układ, a także logicznie uzasadniła poszczególne elementy struktury pracy.

Rozdział pierwszy rozprawy poświęcono przeglądowi piśmiennictwa. Autorka zaprezentowała w nim krytyczny przegląd definicji kapitału ludzkiego oraz społecznego, omówiła koncepcję klasy kreatywnej oraz wyszczególniła formy kapitału społecznego. Ostatnia część tego rozdziału poświęcona jest problematyce kształtowania się poziomu kapitału ludzkiego oraz społecznego, a także zaprezentowaniu znaczenia omawianych kapitałów w rozwoju społeczno-gospodarczym. Przeprowadzony przez Doktorantkę przegląd literatury oceniam wysoko. W moim odczuciu stanowi on logiczną całość, w której Autorka bardzo swobodnie prowadzi czytelnika przez kolejne zagadnienia. Przegląd definicji został zaprezentowany bardzo szeroko, wskazując na różnice oraz podobieństwa w podejściu do tematu poszczególnych autorów. Co warto podkreślić, Doktorantka na potrzeby rozprawy, wchodząc niejako w polemikę z innymi autorami, przyjęła właściwe do dalszych rozważań definicje kapitału ludzkiego i społecznego. Ze względu na tematykę rozważań podjętych w rozprawie (w kontekście kultury jako czynnika kształtującego kapitał społeczny, pkt. 1.2.3) zabrakło mi jednak w tej części pracy krótkiego odniesienia do pracy pt. „Kultury i organizacje” autorstwa G. Hofstede.

W rozdziale drugim rozprawy Doktorantka przedstawiła przegląd współczesnych teorii rozwoju regionalnego. Skupiła się ona na dwóch głównych nurtach, przedstawiających w odmienny sposób procesy różnicowania rozwoju gospodarczego w przestrzeni. O ile teorie rozwoju regionalnego w ujęciu tradycyjnej ekonomii kładą nacisk na zróżnicowanie rozwoju w przestrzeni, korzyści aglomeracji czy też rozwój endogeniczny regionów, o tyle w nowej ekonomii regionalnej podkreśla się, że wzrost gospodarczy jest w znacznie większym stopniu uwarunkowany umiejętnościami gospodarowania zasobami, skłonnością do współpracy czy też sprawności instytucji lokalnych. Przekonuje mnie twierdzenie Autorki zawarte już w podsumowaniu rozprawy, że należałoby rozwój regionu Warmii i Mazur przemodelować w kierunku regionu „uczącego się”, opartego na procesie wzajemnego korzystania ze wspólnych doświadczeń przedsiębiorstw, władz regionalnych, uczelni wyższych, a także instytucji działających na rzecz przedsiębiorczości i innowacji.

W rozdziale trzecim (najobszerniejszym) zaprezentowano wyniki analiz danych statystycznych charakteryzujących kapitał ludzki i społeczny woj. warmińsko-mazurskiego. Swoje rozważania statystyczne Autorka poprzedziła ciekawym wstępem dotyczącym uwarunkowań rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego w analizowanym regionie w kontekście jego tła historycznego. W pełni zgadzam się z opinią Doktorantki, że opóźnienie społeczno-gospodarcze Warmii i Mazur ma charakter „długiego trwania” i wynika ze skomplikowanej przeszłości historycznej oraz politycznej regionu. Autorka przedstawiła wskaźniki odzwierciedlające kapitał ludzki w trzech etapach cyklu życia: tworzenia, utrzymania oraz wykorzystania. Zestawione dane statystyczne pozwoliły jej na porównanie kapitału ludzkiego i społecznego woj. warmińsko-mazurskiego w odniesieniu do pozostałych regionów w Polsce. Do tego rozdziału mam kilka uwag.

Po pierwsze w podrozdziale 3.2. Doktorantka powołuje się na różne dane statystyczne odnoszące się do inteligentnych specjalizacji woj. warmińsko-mazurskiego, przy czym nie zawsze dane liczbowe ujęte w tekście opatrzone są informacją dotyczącą roku, do którego się odnoszą (por. str. 86: „Aktywność na rynkach zagranicznych dotyczy przede wszystkim takich branż, jak: produkcja wyrobów z gumy (ok. 40% udziału w eksporcie), przemysł meblarski (ok. 20%), artykuły spożywcze i produkcja mebli i wyrobów metalowych (odpowiednio 7,8 i 7,4%), produkcja wyrobów z drewna i papieru oraz produkcja pozostałych maszyn i urządzeń (ok. 5% każdy)”). Dalej, na str. 89, Doktorantka cytuje wyniki badań z raportu pt. „Drewno i meblarstwo”, z których wynika, cyt. „Najbliższa szkoła wyższa, która kształci pracowników wysoko wykwalifikowanych (w zakresie technologii drewna) zlokalizowana jest w Poznaniu (Uniwersytet Przyrodniczy, Wydział Technologii Drewna).” Pragnę nadmienić, że jest to informacja błędna ponieważ w oddalonej od stolicy regionu o nieco ponad 200 km Warszawie również kształci się specjalistów z zakresu przetwórstwa drewna (Wydział Technologii Drewna, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie). Na tej samej stronie (86) Autorka wskazuje, że w zakresie specjalizacji „drewno i meblarstwo” brakuje współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w tej branży. Jak zatem ma się do tego współpraca rozwijana w regionie w ramach funkcjonujących inicjatyw klastrowych w branży meblarskiej i okiennej? Myślę, że udałoby się uniknąć ww. potknięć, gdyby Doktorantka rozszerzyła swoje rozważania w powyższej kwestii o wyniki własnych badań jakościowych skierowanych do przedsiębiorców działających w branżach zaliczających się do inteligentnych specjalizacji województwa. Niemniej zdaję sobie sprawę z ogromu pracy, który należałoby wykonać w tej kwestii, zatem powyższą uwagę kieruję bardziej jako wskazówkę do przyszłych badań Doktorantki nad kapitałem społecznym.

Rozdział czwarty jest kwintesencją podjętych przez Doktorantkę we wcześniejszych rozdziałach rozważań. Autorka zawarła w nim szeroką analizę zróżnicowania kapitału ludzkiego i społecznego wewnątrz regionu oraz ich zależności pomiędzy sobą. Ponadto zbadano czy nagromadzony kapitał ludzki i społeczny w powiatach woj. warmińsko-mazurskiego koresponduje z wytwarzanym przez nie PKB *per capita*. W kontekście przedstawionych tam rozważań chciałbym odnieść się do stwierdzenia zaprezentowanego na str. 161 i sformułować drugie pytanie do Autorki rozprawy, dotyczące metod badania kapitału społecznego. W jaki sposób (uwzględniając konkretne narzędzia oraz sposób przeprowadzenia badania) należałoby badać zasoby kapitału społecznego w jego pełnym zakresie?

W zakończeniu przedstawiono najważniejsze wyniki badań przeprowadzonych w rozprawie doktorskiej oraz rekomendacje na przyszłość dla polityki regionalnej prowadzone w analizowanym regionie. Na podstawie analizy teoretyczno-empirycznej, Doktorantka pozytywnie zweryfikowała wszystkie z przyjętych w pracy hipotez.

Zamieszczona w bibliografii literatura nie jest zbyt obszerna, gdyż liczy łącznie 154 pozycje (artykuły i rozdziały w monografiach, pozycje zwarte oraz materiały źródłowe). Dodatkowo Autorka wskazała 4 źródła internetowe. W opinii recenzenta przedstawiony układ bibliograficzny byłby bardziej czytelny, gdyby został ponumerowany oraz zawierał wyraźnie wyodrębnione w spisie pozycje mające charakter raportów, opracowań oraz dokumentów o charakterze legislacyjnym. Niemniej wykorzystana w pracy literatura jest aktualna i w dużej mierze obcojęzyczna (28 pozycji).

Zdaniem recenzenta struktura rozprawy doktorskiej jest poprawna. Zachowano właściwe proporcje pomiędzy wątkami wprowadzającymi a wiodącymi. Praca jest spójna, a kolejność poszczególnych rozdziałów i treści w nich przedstawione tworzą ciąg logicznych wywodów. Autorka pracy powołuje się na wykorzystane źródła w sposób nie budzący wątpliwości i zgodny z przyjętymi standardami dla prac naukowych.

4. Uwagi formalne

Niezależnie od wysokiej oceny całości rozprawy, Autorka nie ustrzegła się pewnych uchybień natury „technicznej”. W pracy występują drobne błędy (tzw. literówki), m.in. na str.: 14, 68, 71, 79, 81. Na stronie 102 występują także różnice w wielkości czcionki. Ponadto w rozdziale trzecim Doktorantka nieumiejętnie zredagowała tekst, przez co str.: 103, 113, 121, 127, 130, 131, 132, 135, 152, 166 nie zostały „zagospodarowane” w całości. Dla

przejrzystości pracy (i oszczędności papieru) proponowałbym w przyszłości umieszczanie tabel opisujących dane statystyczne oraz obliczone na ich podstawie wskaźniki (m.in. tabela 3.2., str. 142-145) na końcu pracy w formie aneksu.

Autorka pracy doktorskiej popełnia dość częsty w pracach naukowych błąd o charakterze „stylistycznym”, polegający na stosowaniu w tych samych akapitach, a nawet zdaniach różnych czasów (czas teraźniejszy i przeszły), co wprowadza pewien dyskomfort myślowy u czytelnika i nieco zaburza sens wypowiedzi, np. „Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje najwyższa stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce. W 2015 r. wynosiła ona 16,2%, przy średniej w Polsce 9,7%. Z najwyższym bezrobociem w szczególności zmagają się powiaty: kętrzyński (27,4%), braniewski (27,2%) i piski (26,8%); ponad dwadzieścia procent wynosiło ono także w powiatach: węgorzewskim, bartoszyckim, elbląskim, lidzbarskim i działdowskim (...)” (str. 116). Inne, drobne błędy stylistyczne dostrzegłem, m.in. na str. 30, 82, 101, 145, 146.

5. Ocena końcowa

Reasumując, należy stwierdzić, że rozprawa doktorska mgr Katarzyny Marii Bartnik doskonale wpisuje się w aktualny stan badań nad problematyką kapitału ludzkiego i kapitału społecznego w generowaniu procesów rozwoju. Treść recenzowanej pracy wskazuje na to, że Doktorantka dysponuje szeroką wiedzą z zakresu ekonomii oraz posiadała umiejętność prowadzenia badań naukowych. Ukazanie wieloaspektowości problematyki kapitału ludzkiego i społecznego oraz sposobu jego pomiaru, a także dobrze uzasadniona polemika z twierdzeniem o niskim kapitale ludzkim i społecznym w województwie warmińsko-mazurskim, niewątpliwie zasługują na uznanie i stanowią oryginalny wkład naukowy Doktorantki. Autorka pracy osiągnęła założony na wstępie cel oraz poprawnie zweryfikowała postawione hipotezy badawcze. Wykazała się przy tym bardzo dobrym przygotowaniem merytorycznym, dużą pracowitością oraz właściwym wnioskowaniem w oparciu o uzyskane wyniki badań.

Podsumowując recenzję stwierdzam, że praca doktorska mgr Katarzyny Marii Bartnik pt. „Różnicowanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego a rozwój woj. warmińsko-mazurskiego” spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone

w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późniejszymi zmianami) i może stanowić podstawę do nadania jej Autorce stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Tym samym wnioskuję do Rady Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego w Sopocie o dopuszczenie recenzowanej pracy doktorskiej do publicznej obrony.

Jednocześnie z uwagi na wysoki poziom merytoryczny przeprowadzonych badań wnioskuję o wyróżnienie pracy doktorskiej stosowną nagrodą.

